תוספתא · דפוס וילנא · סדר נזיקין

תוספתא בבא קמא

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

תוספתא בבא קמא

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/תוספתא-בבא-קמא/
הקובץ נוצר ב־20 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
פרק ב 5
פרק ג 8
פרק ד 10
פרק ה 12
פרק ו 13
פרק ז 17
פרק ח 20
פרק ט 23
פרק י 26
פרק יא 30

פרק א

א כל שחייבתי בשמירתו חייבתי בנזקו זה השור והבור הכשרתי במקצת נזקו כהכשר כל נזקו זה הבור חייבתי בתשלומי נזקו מלמד שהבעלים מטפלין בנבילה נכסין שאין בהן מעילה פרט לשור של ישראל שנגח לשור של הקדש ושור של הקדש שנגח לשור של ישראל נכסין שהן של בני ברית פרט לשור של ישראל שנגח לשור של כנעני נכסין המיוחדין פרט לנכסי הפקר חוץ מרשות המיוחדת למזיק פרט לשהזיק שור ברשותו ורשות הניזק והמזיק וכשהזיק חב המזיק כגון חצר השותפין והבקעה נכסין המיוחדין שהן חוץ מרשות המיוחדת למזיק ורשות הניזק והמזיק. והשומר חנם והשואל נושא שכר והשוכר שהזיק שור ברשותו מועד משלם נזק שלם ותם משלם חצי נזק אחד נזקי אדם ואחד נזקי בהמה שמין להם מן העידית שנאמר (שמות כ"ב:ד') מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם.

ב שום כסף אין אומרים תצא פרה בטלית ולא טלית בפרה אלא שמין אותן כספים שוה כסף מלמד שאין ב"ד שמין אלא מדבר שיש בו אחריות תפס הניזק במטלטלין שמין לו מהן בפני ב"ד ואפילו מן היתומים והוא שתפס מחיים בפני ב"ד מלמד שאין חייב עד שיעמוד בדין ולא בב"ד הדיוטות על פי עדים מלמד שכל דבר שהוא קנס אין משלם על פי עצמו בני חורין ובני ברית יצאו עובדי כוכבים ועבדים ופסולי עדות נשים בכלל הנזק אע"פ שלא דבר הכתוב אלא באיש סופנו לרבות את האשה הניזק והמזיק בתשלומין לשלם חצי נזק.

ג חמשה תמין וחמשה מועדין אף הצבוע ר' אלעזר אומר אף הנחש במה דברים אמורים בזמן שבאו מן המדבר אבל אם היו מרום מועד משלם נזק שלם תם משלם חצי נזק והנחש בין כך ובין כך מועד לשלם הבהמה אינה מועדת לא ליגח ולא ליגוף ולא לישוך ולא לרבוץ ולא לבעוט על כולן משלמת חצי נזק בין ברשות הרבים ונתזו צרורות מתחת רגליה ונפל על הכלי ושברתו משלמת חצי נזק היתה מהלכת כדרכה ברשות הרבים ודרסה על הכלי ושברתו וניתז הימנו חרס ושבר כלי אחר על הראשון משלם נזק שלם ועל האחרון משלם חצי נזק.

ד בהמה שנכנסה מאיליה לרשות היחיד והזיקה בידה וברגלה ובקרנה ובעול שעליה ובמשוי שעל גבה ובעגלה כשהיא מושכת משלמת נזק שלם והמזיק בכרמלית משלם נזק שלם בהמה שהיתה מהלכת כדרכה ברשות הרבים נפלה לגינה ונהנית משלמת מה שנהנת מצד הרחבה ומתוך החנות משלמת מה שנהנית כיצד משלמת מה שנהנית אומדין כמה אדם רוצה להאכיל את בהמתו מה שאכלה היא אינו להאכילה לפיכך אם

אכלה חטין הראויות לה הרי זו פטורה שינתה ואכלה משלמת מה שהזיקה כיצד שינתה ואכלה היתה קופתו מופשלת לאחוריו ברשות הרבים פשטה פרה פיה לתוכה ואכלה משלמת מה שהזיקה משאוי שנתן על פתח החנות חציו בפנים וחציו בחוץ פשטה פרה פיה לתוכו ואכלה ה"ז פטורה.

ה בהמה שאכלה אוכלין שאין ראויין לה טרפה את הבהמה ואכלה את הבשר חמור שאכל כרשינין פרה שאכלה שעורין חזיר שאכל חתיכת של בשר כלב שליקלק את השמן משלמין נזק שלם. בהמה מועדת לילך לשבר למעך את האדם ואת הפירות ואת הכלים בין שהזיקה ברגלה בדרך הילוכה ובגופה בדרך הילוכה חמור במשאו שעליו בדרך הילוכו סומכוס אומר חזיר שהיה נובר והזיק בחוטמו משלם נזק שלם.

ו ארבעה כללים היה רבי שמעון בן אלעזר אומר בניזקין כל מקום שיש רשות לניזק ולא למזיק חייב בנזק שלם למזיק ולא לניזק פטור מן הכל לזה ולזה כגון חצר השותפין והבקעה על השן ועל הרגל פטור על נגיחה ועל נגיפה על נשיכה ועל רביצה ועל בעיטה מועד משלם נ"ש ותם משלם חצי נזק כל מקום שאין רשות לא לזה ולא לזה כגון חצר שאינה של שניהם על השן ועל הרגל משלם נזק שלם על נגיחה ועל נגיפה על נשיכה ועל רביצה ועל בעיטה מועד משלם נזק שלם ותם משלם חצי נזק רבי אלעזר ורבי שמעון אומרים רבי טרפון היה אומר על הכל משלם נ"ש וחכמים אומרים על השן ועל הרגל משלם נזק שלם על נגיחה ועל נגיפה על נשיכה ועל רביצה ועל בעיטה מועד משלם נזק שלם ותם משלם חצי נזק.

ז שור המזיק ברשות הניזק כיצד נגח נגף נשך רבץ בעט רבי מאיר אומר משלם נ"ש וחכ"א על השן ועל הרגל משלם נ"ש על נגיחה ועל נגיפה על נשיכה ועל רביצה ועל בעיטה מועד משלם נזק שלם ותם משלם חצי נזק.

פרק ב

א תרנגולין שהידסו את העיסה ואת הפירות או שניקרו משלמין חצי נזק הידסו עפר על גבי עיסה ועל גבי פירות משלמין נזק שלם היו מחטטין בחבלי של דלי נפל ונשבר משלם נזק שלם נפל ונשבר ושבר כלי אחר על הראשון משלמין נזק שלם ועל האחרון משלמין חצי נזק תרנגולין שירדו לגינה ושברו את החליפין וקיטמו את הירק משלמין נזק שלם סומכוס אומר על הקיטום נזק שלם ועל השבור חצי נזק תרנגול שהיה פורח ממקום למקום והזיק בגופו משלם נזק שלם ברוח שבכנפיו חצי נזק סומכוס אומר נזק שלם הכלב והגדי שנפלו הרי אלו פטורין קפצו והזיקו הרי אלו חייבין אבל אדם שקפץ בין

מלמעלה בין מלמטה והזיק ה"ז חייב נפל על גבי חבירו והזיק התחתון בעליון והעליון בתחתון התחתון פטור ואם אמר לו קבלני שניהן אחראין זה לזה.

ב איזהו תם ואיזהו מועד מועד שהעידו בו שלשה פעמים ותם שהיו התינוקות ממשמשין בו בין קרניו. נעשה תם בן יומו ונעשה מועד בן יומו. צהבין הבקר שלשה פעמים זה אחר זה אפילו ביום אחד הרי זה תם. רדף שלש רדיפות זו אחר זו אפילו ביום אחד הרי זה מועד דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר מועד שהעידו בו ג' ימים זה אחר זה ותם שהחזיר בו ג' ימים זה אחר זה.

ג לעולם אין נעשה שור מועד עד שיעדוהו בפני בעלים ובפני ב"ד בפני בית דין ולא בפני בעלים אין נעשה שור המועד עד שיעידוהו בפני בעלים ובפני ב"ד העידוהו בפני שנים יום הראשון בפני שנים יום השני בפני שנים יום השלישי הרי אלו שלש עדיות והן עדות אחת נמצאת כת הראשונה זוממת הרי יום אחד פטור מלשלם שנייה זוממת ב' ימים פטור מלשלם שלישית זוממת הרי שלשתן זוממין הוא פטור והן חייבין ועל זה נאמר (דברים י"ט:י"ט) ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו.

ד נשברו כדו וצלוחותיו ברשות הרבים ובא אחר והוזק בהן הרי זה חייב ר' יהודה פוטר שאין שמירתן עליו מודה רבי יהודה לחכמים במניח אבנו וצלוחיתו ברשות הרבים ובא אחר והוזק בהן שהוא חייב מפני ששמירתו עליו ומודים חכמים לרבי יהודה במניח קנקנים בראש הגג לנגבן ונפלו ונשברו ובא אחר והוזק בהן שהוא פטור מפני שאין שמירתן עליו.

ה הניח אבנו ומשאו ברה"ר אמרו לו פנה אותן אמר להם אי איפשי בהן כל הקודם בהן זכה ואם בא אחר והוזק בהן הרי זה חייב נפלה כותלו לרשות הרבים אמרו לו פנה אותן ואמר אי אפשי בהן כל הקודם בהן זכה בהן ואם בא אחר והוזק בהן ה"ז חייב המפריח גדרו בקוצין ובצרורות לרה"ר ובא אחר והוזק בהן ה"ז פטור נפלו ובא אחר והוזק בהן הרי זה חייב בנאן כדרכו פטור עד שיתנו לו זמן נתנו לו ונפלו בתוך זמן פטור לאחר זמן הרי זה חייב וכמה הוא זמן אין פחות משלשים יום.

ו המצניע קוצים וזכוכית בתוך כותלו של חברו ובא בעל הכותל וסתרו ובא אחר והוזק בהן הרי זה חייב חסידים הראשונים היו מוציאין אותו לתוך שדות עצמן ומעמיקין להן ג' טפחים כדי שלא תעלם המחרישה היה בקופה של תבן ובא חבילה של קוצים ברה"ר ובא אחר והוזק בהן הרי זה חייב רבי יהודה פוטר שלא נתנו ערי ישראל אלא לכך כגון אלו הפותחין ביביהן והגורפין מערותיהן ברשות הרבים בימות החמה שאין להן רשות בימות הגשמים אע"פ שיש להן רשות ובא אחר והוזק בהן הרי זה חייב המוציא תבנו

וקשו לרשות הרבים לזבלים ובא אחר והוזק בהן הרי זה חייב וכל הקודם בהן זכה החופר את הגלל לזכות בה ברה"ר ובא אחר והוזק בה הרי זה חייב ואסורה משום גזל רבן שמעון בן גמליאל אומר כל המקלקלין ברשות הרבים מותרין משום גזל.

ז קדרין שהיו מהלכין זה אחר זה נתקל הראשון ונפל בא חברו ונתקל בו ונפל הראשון משלם לשני והשני לשלישי ואם מחמת הראשון נפלו כולם הראשון משלם על ידי כולן וחייבין על נזקי אדם ופטורין על נזקי כלים לפיכך אם הזהירו זה את זה הרי אלו פטורין חמרין שהיו מהלכין זה אחר זה נתקל הראשון ונפל בא חבירו ונתקל בו ונפל ובא חברו ונתקל בו ונפל אפי' מאה כולן פטורין הראשון משלם לשני והשני לשלישי ואם מחמת הראשון נפלו כולם הראשון משלם על ידי כולם שחייב על נזקי אדם ופטור על נזקי בהמה לפיכך אם הזיקו זה את זה כולן פטורין שור שדחף את חברו וחברו את חברו הראשון משלם לשני והשני לשלישי ואם מחמת הראשון נפלו הראשון משלם על ידי כולם ואפי' הן מאה כולן פטורין.

ח חמשה שישבו על גבי ספסל ונשבר כולן חייבין לשלם ואם מחמת האחרון נשבר האחרון משלם על ידי כולם חמורין שרגליו של אחד מהן רעות אין רשאין לעבור עליו נפל רשאין לעבור עליו היה אחד מהן טעון ואחד מהן רכוב מעבירין את טעון מפני הרכוב אחד טעון ואחד ריקן מעבירן את הריקן מפני הטעון אחד רכוב ואחד ריקן מעבירין את הריקן מפני הרכוב היו שניהם טעונין שניהן רכובין שניהן ריקנין עושין פשרה ביניהן וכן שתי ספינות שהיו באות זו כנגד זו אחת פרוקה ואחת טעונה מעבירין את הפרוקה מפני הטעונה שתיהן פרוקות ושתיהן טעונות עושות פשרה ביניהן.

ט שנים שהיו מהלכין ברשות הרבים אחד רץ ואחד מהלך שניהן רצין שניהן מהלכין שניהם ממשמשין והזיקו זה את זה שניהן פטורין שלזה רשות להלך ולזה רשות להלך איסי הבבלי אומר הרץ חייב מפני ששינה ומודה איסי הבבלי שאם היה ערב שבת עם חשיכה פטור.

י מסקלין דרך רשות הרבים דברי רבי יהושע ר' עקיבה אומר כשם שאין לו רשות לקלקל כך לא יסקל אם סקל יוציא לים או לנהר או למקומות הטרשים והמסקל נוטל אבן מן האמצע ונותן לצדדים ואם בא אחר והוזק בהן ה"ז חייב אע"פ שאמרו הרי הוא כמסקל מלפני בהמה ונותן לפני אדם מלפני הרואים ונותן לפני הסומין שדרך בהמה להלך באמצע ובני אדם מצדדין דרך הרואין להלך באמצע והסומין מן הצדדים המסקל נוטל מתוך שדהו ונותן לרה"ר ובא אחר והוזק בהן הרי זה חייב אע"פ שאמרו הרי הוא כמסקל מתוך שאינו שלו ונותן לתוך שלו מעשה באחד שהיה מסקל מתוך שדהו ונותן לרשות

הרבים היה חסיד אחד רודפו אמר לו מפני מה אתה מסקל מתוך שאינו שלך ונותן לתוך שלך שחק עליו לאחר זמן נצטרך אותו האיש ומכר את שדהו והיה מהלך באותו מקום ונתקל אמר לא לחנם אמר לי אותו חסיד הרי את מסקל מתוך שאינו שלך ונותן לתוך שלך.

פרק ג

א שור שהזיק שהיה מועד בקרנו ותם בשנו וחבל בזה ובזה תם משלם חצי נזק מגופו מועד משלם נזק שלם מן העלייה אין שם עלייה תם משלם חצי נזק מגופו מועד יוציא ויבקש לעלייה כלל אמרו בנזקין הרג את שורו וקרע את כסותו וקוצץ נטיעותו לא יאמר טול את הנבילה ותן לי את הפרה טול את הקרעים ותן לי את הטלית טול את הקצצין ותן לי את הנטיעות אלא שמין אותן כמה הן יפין עד שלא הוזקו וכמה הן יפין משהוזקו לפיכך הן משלמין רבי עקיבה אומר אף התם שחבל באדם משלם במותר נזק שלם שנאמר (שמות כ״א:ל״א) כמשפט הזה יעשה לו יכול ישלם מן העלייה תלמוד לומר יעשה מגופו הוא משלם ואין משלם מן העלייה.

ב שור שוה מנה שנגח שור שוה מאתיים ואין הנבילה יפה כלום נוטל את שורו מת או הכחיש אין לו אלא שור. שור שוה מאתים שנגח שור שוה מאתיים והנבילה יפה חמשים זוז זה נוטל חצי החי וחצי המת וזה נוטל החצי החי וחצי המת שנאמר (שמות כ״א:ל״ה) ומכרו את השור החי וחצו את כספו וגם את המת יחצון דברי רבי יהודה אמר לו ר' מאיר לא בזה דברה תורה אלא בזמן שאין הנבילה יפה כלום הא מה תלמוד לומר וגם את המת יחצון יחצו דמי מיתה ביניהם.

ג יש חייב על נזקי עצמו ועל נזקי שורו וחמורו ופטור על נזקי עצמו ועל נזקי שורו כיצד חייב על נזקי עצמו ועל נזקי שורו וחמורו הזיק ברשות היחיד חייב שורו וחמורו חייבים הזיק במתכוין חייב שורו וחמורו חייבים הדליק גדישו של חבירו ביום הכפורים חייב שורו וחמורו חייבין כיצד פטור מלשלם על נזקי עצמו ועל נזקי שורו וחמורו הזיק ברה"ר בדרך הלוכו פטור שורו וחמורו פטורין המית בלא מתכוין פטור שורו וחמורו פטורין חבל בהקדש בגר ועבד משוחרר פטור שורו וחמורו פטורין ופטור על נזקי עבדו ואמתו.

ד כיצד משלם במותר חצי נזק שור שוה מנה שנגח שור שוה מאתים הכחישו חמשים זוז חזר האחרון הכחישו שלשה של זהב האחרון משלם לראשון חצי דינר זהב שור שוה מאתים שנגח שור שוה מאתים וחבל בו חמשים זוז חזר האחרון והכחישו השביח הניזק היה יפה ד' מאות זוז שאלמלא לא הזיקו היה יפה שמנה מאות זוז עד שלא עמד בב"ד

השביח המזיק אם עד שלא עמד בדין השביח אין לו אלא כשעת נזקו הכחיש אין לו אלא כשעת עמידתו בב"ד השביח המזיק אם עד שלא עמד בב"ד השביח אין לו אלא כשעת נזקו הכחיש אין לו אלא כשעת עמידתו בב"ד אם משעמד בב"ד השביח אין לו אלא כשעת עמידתו בב"ד הרג שורו של חבירו הוקרה בהמתו או שהוזלה הדליק גדיש של חבירו והוקרה תבואה או שהוזלה בין משעמד בב"ד ובין עד שלא עמד בבית דין אין לו אלא כשעת נזקו.

ה שור שהיה רודף חבירו והפך הנרדף וחבל בו או שחבלו בו אחרים הרי אלו פטורין הוזק הרודף בנרדף פטור נרדף ברודף חייב שור שעלה על גבי חבירו ובא בעל התחתון ושמטו או ששמט את עצמו ונפל ומת פטור דחאו ונפל ומת חייב.

ו שור שהיה רועה ויצא שור אחר אחריו נמצא הרועה זה שמת אפי' זה מנוגח וזה מועד לנגיחה זה מנושך וזה מועד לנשיכה פטור רבי אחא אומר גמל שהיה אוחר בין הגמלים ונמצא שם גמל מת חייב בידוע שזה המיתו יצאו שני שוורים אחרים ספק שהן המיתוהו ספק ממקום אחר מת הרי אלו פטורין אם בידוע שהן המיתוהו הרי אלו משלמין בקטן ולא בגדול בתם ולא במועד שני שוורים שהיו רועים ויצאו שני שוורים אחריהם נמצאו הרועים הללו מתים ספק שהם המיתום ספק ממקום אחר מתו הרי אלו פטורין ואם בידוע שהם המיתום הרי אלו משלמין בקטן ולא בגדול בתם ולא במועד ואם בידוע שהשחורין המיתו את הלבנים והיו שם אחד גדול ואחד קטן אחד תם ואחד מועד הרי אלו משלמין לגדול ולקטן לגדול מן הקטן ולקטן מן הגדול לגדול מן התם ולקטן מן המועד. היו הניזקין של שנים והמזיקין של אחד ספק שהן המיתום ספק ממקום אחר מתו הרי אלו פטורין ואם בידוע שהן המיתום הרי אלו משלמין בקטן ולא בגדול בתם ולא במועד ואם בידוע שהשחורים המיתו את הלבנים והיו שם אחד גדול וא' קטן אחד תם וא' מועד הרי אלו משלמין לגדול ולקטן לגדול מן הקטן ולקטן מן הגדול לגדול מן התם ולקטן מן המועד והניזוקין משמנין ביניהם זה נוטל לפי שלו וזה נוטל לפי שלו היו המזיקין של שנים והניזוקין של אחד ספק שהן המיתום ספק ממקום אחר מתו הרי אלו פטורין ואם בידוע שהן המיתום הרי אלו משלמין בקטן ולא בגדול בתם ולא במועד ואם בידוע שהשנים המיתו את השנים אחד והיו שנים אחד גדול וא' קטן אחד תם ואחד מועד הרי אלו משלמין לגדול ולקטן לגדול מן הגדול ולקטן מן הקטן לגדול מן התם לתם מן המועד והמזיקין משמנין ביניהם זה נותן לפי שלו וזה נותן לפי שלו היו המזיקין של שנים והנזקים של שנים אע"פ שידוע שהשחורים המיתו את הלבנים הרי אלו פטורים שזה אומר שלך המית וזה אומר לו שלך המית ואם בידוע שהשנים המיתו

את השנים בזמן שכולן באין לב"ד פטורין אין כולן באין לב"ד חייבין שנים שזרקו שני אבנים ושברו שתי חביות אחת של יין ואחת של שמן זה אומר את של יין וזה אומר את של שמן משלמין את של יין אחת מלאה ואחת רקנית זה אומר את הרקנית וזה אומר את [המלאה] משלמין את הרקנית שברו את החביות זה אומר אתה שברתה וזה אומר אתה שברתה שניהן פטורין.

פרק ד

א שור שחציו של ישראל וחציו של הקדש שהזיק של ישראל מועד משלם נזק שלם ותם משלם חצי נזק של הקדש בין תם ובין מועד פטור הוזק מאחד של ישראל חייב ושל הקדש פטור שור של הקדש הבעלים חייבין באחריותן הבעלים נוטלין את נזקו ונותנין את נזקו שור שחציו של ישראל וחציו של כנעני שהזיק את של ישראל מועד משלם נ"ש ותם משלם ח"נ ושל כנעני בין תם ובין מועד משלם נ"ש שור של כנעני שהזיק שור של אחר חבירו אע"פ שקבלו עליהם לדון בדיני ישראל משלמין נ"ש שאין תם ומועד בנזקי הכנעני.

ב שור של ישראל שנגח שור של כותי ושל כותי שנגח שור של ישראל מועד משלם נזק שלם מן העלייה ותם משלם חצי נזק רבי מאיר אומר שור של ישראל שנגח שור של כנעני פטור ושל כנעני שנגח שור של ישראל בין תם ובין מועד משלם נזק שלם מן העלייה.

ג יפה כח הדיוט מכח גבוה וכח גבוה מכח הדיוט יפה כח הדיוט נזקין להדיוט ואין נזקין לגבוה ריבית ואונאה להדיוט ואין ריבית ואונאה לגבוה תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה להדיוט ואין תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה לגבוה נשבע להדיוט משלם קרן וחומש לגבוה אין משלם אלא קרן. יפה כח גבוה מעילה לגבוה ואין מעילה להדיוט אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט קרן וחומש לגבוה ואין קרן וחומש להדיוט הקונה מן הגבוה בכסף מן ההדיוט בכסף בשטר ובחזקה.

ד שור חרש שוטה וקטן שנגח שור של פקח פטור ר"ע ור' יעקב אומרים משלם חצי נזק. שור שנתחרשו בעליו או שנשתטו בעליו או שהלכו בעליו למדינת הים יהודה בן נקוסיא אומר סומכוס אומר לעולם הוא בתמותו עד שיעדוהו בפני בעלים רבי יוסי אומר מעמידין עליו אפטרופין העידוהו בפני אפטרופין נתפקח החרש ונשתפה השוטה והגדיל הקטן או שבאו בעליו ממדינת הים יהודה בן נקוסיא אומר סומכוס אומר לעולם הוא בתמותו ראשונה עד שיעדוהו בפני בעלים שנייה ר' יוסי אומר הרי הוא בחזקתו.

ה זה הכלל כל שהועד בו והועד בדבר שהועד בו בשעה שהועד עליו משלם נ"ש מן העלייה וכל שלא הועד בו ולא הועד בבעליו בדבר שלא הועד בו בשעה שלא הועד עליו משלם ח"נ מגופו רבי יהודה אומר מועד לשבתות ואינו מועד לימות החול אימתי הוא תם עד שיחזור בו שלשה ימי שבתות זה אחר זה.

ו יש כאן חייב בכופר וחייב במיתה חייב במיתה פטור מן הכופר חייב בכופר ופטור מן המיתה פטור מן הכופר ופטור מן המיתה שור מועד שהמית חייב בכופר וחייב במיתה שור תם שהמית ושור חרש שוטה וקטן שהמית המית גר ועבד משוחרר חייב במיתה ופטור מן הכופר שור שהיה מתחכך בכותל ונפל על האדם נתכוון להרוג את הבהמה הרג את הבהמה לכנעני והרג בן ישראל לנפלים והרג בן קיימא חייב בכופר ופטור מן המיתה ולענין הניזקין רבי יהודה מחייב ורבי שמעון פוטר שנאמר (שמות כא) כי יגח שור עד שיתכוון ליגח ואם היה תם פטור מן הכופר ופטור מן המיתה המית כותי בן שמנה פטור מן הכופר ופטור מן המיתה רבי יהודה אומר שור המדבר ושור הקדש ושור גר שמת ואין לו יורשין פטור שנאמר (שם) והועד בבעליו ולא ישמרנו אין בעלים לאלו יתר על כן אמר ר' יהודה המית כשהוא של הדיוט ולא הספיק לעמוד בדין עד שהקדישו בעליו המית כשהוא של גר ולא הספיק לעמוד בדין עד שמת הגר פטור שנאמר ולא ישמרנו בעליו והמית את ששוות המיתתו לשעת עמידתו בב"ד חייב את שלא שוות המיתתו לשעת עמידתו בבית דין פטור כיצד הוא משלם שמין את הניזק כמה הוא יפה לפי כך הוא משלם דברי רבי יהודה ר' יוחנן בן ברוקה אומר שמין את הבעלים כמה הן יפים לפי כך הן משלמין.

ז כל שחייב בבן חורין חייב בעבדים בין בכופר בין במיתה וכל שפטור בבן חורין פטור בעבדים בין בכופר בין במיתה כל שפטור בבן חורין פטור בעבדים המית עבד עברי נותן כל כופר ועבד של שני שותפין נותן לשניהם חציו עבד וחציו בן חורין נותן לפי חשבון חצי כופר ליורשין וחציו שלשים סלע לבעלים.

ח הממית על פי עד אחד והרובע והנרבע על פי עד אחד פסול לגבי מזבח ופטור מן המיתה ומותר בהנאה הממית על פי שנים והרובע והנרבע על פי שנים פסול לגבי מזבח ואסור בהנאה וחייב במיתה המית בין משלו בין משל חבירו בין לפני הקדישו ובין לאחר הקדישו בין בשוגג בין במזיד בין באונס בין ברצון פסול לגבי מזבח רובע ונרבע בין משלו ובין משל חבירו בין לפני הקדישו בין לאחר הקדישו בין בשוגג בין במזיד פסול לגבי מזבח באונס כשר ברצון פסול יש בנוגח שאין ברובע וברובע שאין בנוגח

נוגח משלם את הכופר לאחר מיתה מה שאין כן ברובע ויש ברובע שהרובע עשה בו אונס כרצון שאין מתכוין כמתכוין מה שאין כן בנוגח.

פרק ה

א שור תם שהזיק עד שלא עמד בדין והקדישו בעליו מוקדש שחטו ומכרו ונתנו במתנה מה שעשה עשוי משעמד בדין הקדישו בעליו אין מוקדש שחטו ומכרו ונתנו במתנה לא עשה כלום מפני שמשלם מגופו שור מועד שהזיק בין <מועד> עד שלא עמד בדין בין משעמד בדין והקדישו בעליו מוקדש שחטו ומכרו ונתנו במתנה מה שעשה עשוי מפני שמשלם מן העלייה.

ב שור תם שהזיק ואח"כ המית המית ואח"כ הזיק פטור שור מועד שהזיק ואח"כ המית חייב המית ואח"כ הזיק עד שלא נגמר דינו חייב משנגמר דינו פטור שומר חנם והשואל נושא שכר והשוכר הזיק שור ברשותו מועד משלם נזק שלם תם משלם חצי נזק שאלו בחזקת תם ונמצא מועד הבעלים משלמין חצי נזק והשואל פטור הועד בו בפני שואל ואח"כ מכרו הבעלים משלם חצי נזק והשואל משלם חצי נזק המית ברשותו ואח"כ מסרו לבעלים עד שלא נגמר דינו מסרו לבעלים פטור משנגמר דינו מסרו לבעלים חייב ר"ע אומר אף משנגמר דינו עד שלא נסקל מסרו לבעלים פטור.

ג פרה שהמיתה ואח"כ ילדה עד שלא נגמר דינה ילדה ולדותיה מותרין משנגמר דינה ילדה ולדותיה אסורין נתערבו באחרים ואחרים באחרים כולן אסורין בהנאה מה יעשו להן כונסין אותן לכיפה עד שעה שימותו ר"א בר' שמעון אומר כולן נסקלין הגוזל שור מחבירו והמית ברשותו ואח"כ מסרו בעדים לבעלים בין משנגמר דינו ובין עד שלא נגמר דינו חייב.

ד הלוקח שור מחבירו בחזקת שהוא תם ונמצא מועד והועד בו בפני ב' באמת שהוא חייב לו מפני שמקח טעות שור שפסק את המוסרה ויצא והזיק תם פטור ומועד חייב דברי ר"מ רבי יהודה אומר תם חייב ומועד פטור רבי אליעזר בן יעקב אומר זה וזה פטורין שנא' (שמות כ"א:ל"ו) ולא ישמרנו בעליו שמור הוא זה ר' אליעזר אומר אין לו שמירה לשור אלא סכין.

ה כנוס שורך ואני אשמרנו הזיק פטור הוזק חייב כנוס שורך ושמרו הוזק פטור הזיק משלם נזק שלם דברי רבי מאיר וחכמים אומרים על השן ועל הרגל משלם נזק שלם על נגיחה ועל נגיפה על נשיכה על רביצה ועל בעיטה מועד משלם נזק שלם ותם משלם חצי נזק.

י הכניס שורו לחצר בעל הבית שלא ברשותו ובא שור ממקום אחר שלא ברשותו נגח נגף נשך רבץ בעט רבי מאיר אומר משלם נזק שלם וחכמים אומרים על השן ועל הרגל משלם נזק שלם על נגיחה ועל נגיפה על נשיכה ועל רביצה ועל בעיטה מועד משלם נזק שלם ותם משלם חצי נזק הכניס קדירותיו לחצר בעל הבית שלא ברשות ובא שור ממקום אחר שלא ברשות ושברן פטור ואם הוזק בהן בעל קדרות חייב הכניס פירותיו לחצר בעל הבית שלא ברשות ובא שור ממקום אחר שלא ברשות ואכלן פטור ואם הוזק בהן בעל הפירות חייב נפל לבור והבאיש את מימיו חייב בכופר דברי רבי טרפון רבי עקיבה פוטר מן הכופר היה בו עבד או אמה נותן שלשים סלעים דברי רבי טרפון ורבי עקיבה פוטר משלשים סלעים.

יא יש נותן את הכופר ואין נסקל נסקל ואין נותן את הכופר. החופר בור ברשותו ונפל עליו שור והרגו נותן את הכופר ואין נסקל נכנס לחצר בעל הבית שלא ברשות נגחו שורו של בעל הבית או שנשכו כלבו של בעל הבית ומת נסקל ואין משלם את הכופר.

יח שור שנגח את הפרה ונמצא עוברה בצדה ואין ידוע אם עד שלא נגחה ילדה ואם משנגחה ילדה סומכוס אומר משלם חצי כופר לפרה ורביע לולד וכן פרה שנגחה את השור ונמצא ולדה בצדה ואין ידוע אם עד שלא נגחה ילדה ואם משנגחה ילדה סומכוס אומר משלם חצי נזק מן הפרה ורביע מן הולד.

פרק ו

א שור שדחף את חבירו ונפל לבור ומת בעל השור חייב ובעל הבור פטור ר' נתן אומר במועד זה נותן מחצה וזה נותן מחצה בתם בעל הבור משלם שלשה חלקים ובעל השור רביע.

ב החופר בור ברשותו ונפל עליו שור והרגו חייב בכופר ואם הוזק השור בעל [הבור] פטור החופר בור ברשות הרבים ונפל עליו שור והרגו פטור מן הכופר ואם הוזק השור בעל הבור חייב חפר בור ברשותו ופתח לרשות הרבים אפילו הוא של רבים חייב עד שימסור לרבים איזה הוא בור שאמרה תורה חפר ברשות היחיד ופתח לרשות היחיד יש לו רשות לחפור ויש לו רשות לפתוח. ברה"ר ופתח לרה"ר אין לו רשות לחפור ואין לו רשות לפתוח ברשות היחיד ופתח לרשות הרבים יש לו רשות לחפור ואין לו רשות לפתוח אבל יש לרבים רשות ליכנס לשם ברשות הרבים ופתח לרשות היחיד אפילו הוא של רבים פטור רבי יוסי בר יהודה מחייב עד שיעשה לו מחיצה גבוהה עשרה טפחים או עד שירחיק מן הכותל ארבעה טפחים שיהלך אדם או עד שימסור לרבים חפר ופתח

ומסר לרבים פטור וכן היה נחוניא פותח וחופר שיחים עושה חופר ופותח ומוסר לרבים וכשבא דבר לפני חכמים אמרו עשה זה כהלכה חפר כראוי וכסה כראוי עשה לה חוליא גבוהה עשרה טפחים מסרו לחולה ולזקן שיש בהן דעת פטור חפר שלא כראוי וכסה שלא כראוי עשה לה חוליא פחותה מעשרה טפחים מסרו לחרש שוטה וקטן שאין בהן דעת חייב.

ג חפר ט' טפחים ובא אחר וחפר טפח האחרון חייב ר' יהודה אומר אחר האחרון למיתה אחר הראשון להיזק חפר עשרה ובא אחר וסיידו וכיידו האחרון חייב. אחד חפר עשרה ואחד חפר עשרים וא' חפר מאה וא' חפר מאתים כולן חייבין. בור של שנים אחד מכסה ואחד מגלה המגלה חייב כסהו ונתגלה כשהוא עומד ורואהו ולא כסהו הרי זה חייב כסהו והלך לו ואע"פ שנתגלה לאחר מכן פטור חפר ה' טפחים ובא אחר וחפר ה' האחרון חייב כמה שעורו להזיק כל שהוא ולמיתה עשרה טפחים סומכוס אומר לעומק שלשה טפחים לארכו ולרחבו ארבעה ר' אלעזר אומר כמלואו של נופל נפל לפניו מקול הכרייה חייב לאחריו מקול הכרייה פטור בבור ובשיח בין מלפניו ובין מלאחריו חייב.

ד נפל לתוכו חרש שוטה וקטן שור סומא המהלך בלילה חייב בן או בת עבד או אמה פטור נפל לתוכו שור וכליו ונתקרעו חייב על הבהמה ופטור על הכלים שנאמר (שמות כ"א:ל"ה) ומכרו את השור החי וגו' יצאו כלים שאין להם אונאה יצא אדם שאין הימנו אונאה במותו למה זה דומה למניח אבנו וצלוחיתו ברשות הרבים ובא אחד והוזק בהן חייב על נזקי אדם ופטור על נזקי צלוחית אם הושם את הצלוחית ונשברה אף הוא חייב על צלוחיתו בור שבאמצע הדרך הרי זה של עולי בבל עד שתודע לך שהיא של אנשי אותה העיר שברחבה ושבכרמלית הרי היא של אנשי אותה העיר עד שתודע לך שהיא של עולי בבל שבאמצע השדה הרי היא של בעל השדה עד שתודע לך שהיא של אנשי אותה העיר הנהרות והמעיינות שמושכין הרי הן של כל אדם.

ה המבעית את חבירו פטור מדיני אדם ודינו מסור לשמים צוח באזנו וחרשו פטור אחזו באזנו וחרשו חייב המבעית בהמת חבירו פטור מדיני אדם ודינו מסור לשמים הלעיטה חלדות הרדופני וסם המות וצואת תרנגולים פטור מדיני אדם ודינו מסור לשמים העושה מלאכה במי חטאת ובפרת חטאת של חבירו פטור מדיני אדם ודינו מסור לשמים שליח ב"ד שהכה ברשות ב"ד והזיק פטור מדיני אדם ודינו מסור לשמים.

ו רופא אומן שריפא ברשות ב"ד והזיק פטור מדיני אדם ודינו מסור לשמים המחתך את העובר במעי אמו ברשות ב"ד והזיק פטור מדיני אדם ודינו מסור לשמים.

ז אחד שור וחמור ואחד שאר בהמה חיה ועוף לנזקין מועד משלם נזק שלם ותם משלם חצי נזק אחד שור וחמור ואחד שאר בהמה חיה ועוף להרבעה ולכלאים ר"ע אומר כל אחד ואחד יתרבה במקומו ר' יוסי אומר משום רבי ישמעאל בדברות הראשונות הוא אומר (שמות כ':י') אתה ובנך ובתך ושורך וחמורך וכל בהמתך שור וחמור בכלל היו ולמה יצאו להקיש עליהן מה שור וחמור האמורים לענין שבת עשה שאר בהמה חיה ועוף כשור וחמור אף שור וחמור האמורים לענין כל דבר שאר בהמה חיה ועוף כשור וחמור.

ח נעל כראוי קשר כראוי עשה לה מחיצה גבוהה עשרה טפחים מסרה לחולה ולזקן שיש בהן דעת פטור נעל שלא כראוי עשה לה מחיצה פחותה מעשרה טפחים מסרה לחרש שוטה וקטן שאין בהן דעת איזה הוא שלא כראוי כל שאין יכול לעמוד ברוח מצויה רועה שמסר צאנו לרועה אחר ראשון חייב ושני פטור המוסר צאנו לרועה אפי' חגר אפי' חולה אפילו לפניו כשלש מאות צאן פטור מסרו לחרש שוטה וקטן חייב לעבד ולאשה פטור ומשלמין לאחר זמן כיצד עושין להם ב"ד כותבין עליהן שטרי חוב נתגרשה אשה ונשתחרר העבד חייבין לשלם.

ט החותך יבלת של חבירו ועומד לחתכה לא יאמר לו תן לי מה שחבלת בי אלא נותן כל בשתו הקוצץ נטיעותיו של חבירו ועתיד לקצוץ לא יאמר לו תן לי מה שחבלת בי אלא נותן לו כל נזקו.

י אין שמין בית קב מפני שמשביחו ולא בית כור מפני שפוגם אלא שמין בית סאה פחותה באותה שדה כמה היתה יפה כמה היא יפה רבי שמעון בן יהודה אמר משום רבי שמעון במה דברים אמורים בזמן יחורי תאנים או שקטפה לולבי גפנים אבל אם אכלה פגים או בוסר רואין אותן כאלו הן פירות גמורין רבי יהודה אומר משום רבי עקיבה אכלה פירות נטועות שמין להם נטועות נטיעות עצמן שמין <לו> להן בית סאה רבי שמעון בן יהודה אומר משום רבי עקיבה תבואה שהביאה שליש הרי היא כנטיעות.

יא ניבה וניבתו הרוח אם יש בשלו כדי ללבות הרי זה חייב ואם לאו הרי זה פטור ר"ש אומר (שמות כב) שלם ישלם המבעיר את הבערה הכל לפי הדליקה המדליק בתוך שלו כמה תעבור הדליקה רבי אלעזר בן עזריה אומר עשר אמה דרך רשות הרבים בשעת הרוח שלשים אמה ר' יהודה אומר שלשים אמה ובשעת הרוח חמשים אמה רבי עקיבה אומר חמשים אמה ובשעת הרוח שלש מאות אמה מעשה בערב שקפץ האור ביתר משלש מאות אמה והזיק מעשה שעברה הדליקה את הירדן שהיתה קשה במה דברים

אמורים בזמן שקפצה אבל אם היתה מסכסכת והולכת או שהיו עצים מצויין לה אפילו עד מיל הרי זה חייב עברה נהר או גדר או שלולית שהן רחבין שמנה אמות פטור.

יב המדליק את הגדיש והיו בו כלים רבי יהודה אומר ישלם כל מה שהיה בתוכו וחכמים אומרים אין משלם אלא גדיש של חטים או גדיש של שעורין רואין את מקום הכלים כאילו מלא תבואה ומודה רבי יהודה לחכמים במשאיל מקום לחבירו להגדיש והטמין כלים שאין משלם אלא גדיש גדיש של חטים וגדיש של שעורין ורואין את מקום הכלים כאילו מלא תבואה השאילו לגדוש בו חטין וגדש שעורין שעורין וגדש חטין אין משלם אלא שעורין היה גדיש חטין ומחופה בשעורין שעורין ומחופה בחטים אין משלם אלא שעורין.

יג היה אדם ישן בתוכו ודלק אפילו שוגג פטור מפני שנדון בנפשו נכנס לחנות של נגר שלא ברשות ויצאת לו בקעת וטפחה לו בפניו פטור ואם נכנס ברשות בעל החנות חייב נכנס לחנותו של נפח שלא ברשותו ויצאו ניצוצות והזיקוהו פטור ואם נכנס ברשות בעל החנות חייב פועל שנכנס לחצר בעל הבית שלא ברשות אע"פ שיש לו רשות ליכנס ולהגבות את שכרו נגחו שורו של בעל הבית או שנשכו כלבו של בעל הבית פטור ואם אמר לו היכנס בעל הבית חייב גמל שטעון פשתן ועובר ברשות הרבים ונכנס בפשתנו לתוך החנות ודלקה בנרו של חנוני והדליק את הבירה מן האגף ולחוץ חנוני חייב רבי יהודה אומר אם היתה לפניו אצטווה והדליק פטור וחכמים אומרים אע"פ שהיתה לפניו אצטווה והדליק חייב וכן היה רבי יהודה אומר בנר חנוכה פטור מפני שהניח ברשות וחכמים אומרים בין זה ובין זה חייב כגון אלו מסככין על פתחי חניותיהן ברשות הרבים בחג אע"פ שיש להן רשות ובא אחר והוזק בהן ה"ז חייב.

יד חומר בשור שאין בבור ובבור שאין בשור שהשור חייב בכופר וחייב בשלשים של עבד נגמר דינו אסור בהנאה ודרכו לילך ולהזיק מה שאין כן בבור חומר בבור שהבור מועד לעולם מה שאין כן בשור חומר בשור שאין באש ובאש שאין בשור שהשור חייב בכופרין וחייב בשלשים של עבד ונגמר דינו אסור בהנאה ואם מסרו לחרש שוטה וקטן חייב מה שאין כן באש חומר באש שהאש מועדת לעולם מה שאין כן בשור חומר בבור שאין באש ובאש שאין בבור חומר בבור שהבור מסרו לחרש שוטה וקטן חייב מה שאין כן באש חומר באש שהאש דרכה לילך ולהזיק ומועדת לאכול דבר הראוי לה ודבר שאין ראוי לה מה שאין כן בבור.

פרק ז

א הגנב משלם תשלומי כפל ואם טבח ומכר משלם תשלומי ארבעה וחמשה הגזלנים בין כך ובין כך אין משלמין אלא קרן שאלו תלמידיו את רבן יוחנן בן זכאי וכי מה ראתה תורה להחמיר בגנב יותר מבגזלן אמר להם גזלן השוה עבד לקונו וגנב חלק כבוד לעבד יותר על כבוד קונו כביכול עשה גנב את [עין] העליונה שאינה רואה ואת האוזן שאינה שומעת שנאמר (ישעיהו כ"ט:ט"ו) הוי המעמיקים מה' לסתיר וגו' (תהילים צ"ד:ז') ויאמרו לא יראה וגו' (יחזקאל ט':ט') כי אמרו אין ה' רואה אותנו עזב ה' את הארץ ר"מ אומר משלו משל משם רבן גמליאל למה"ד לשנים שעשו משתה בעיר אחת אחד קרא את בני העיר ואת המלך לא קרא ואחד לא קרא לא המלך ולא את בני העיר איזה מהן עונשו מרובה זה שקרא את בני העיר ואת המלך לא קרא עונשו מרובה יתר מן השני אמר רבי עקיבה מפני מה אמרו טבח ומכר משלם תשלומי ארבעה וחמשה מפני שנשתרש בחטא.

ב חמשה דברים היה רבן יוחנן בן זכאי אומר כמין חומר מפני מה גלו ישראל לבבל יתר מכל הארצות כולן מפני שבית אברהם אביהם היה משם משלו משל למה הדבר דומה לאשה שקלקלה על בעלה להיכן משלחה לבית אביה בלוחות הראשונות הוא אומר (שמות ל"ב:ט"ז) והלוחות מעשה אלהים המה וגו' ובשניות מעשה משה (שם) והמכתב מכתב אלהים משלו משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שקדש את האשה הוא מביא את הלבלר ואת הקולמוס ואת הדיו ואת השטר ואת העדים קלקלה היא מביאה את הכלרייה שיתן לה המלך כתב הכר יד שלו הרי הוא אומר (ויקרא ד':כ"ב) אשר נשיא יחטא אשרי הדור שהנשיא שלו מביא חטאת על שגגתו (שמות כ"א:ו') ורצע אדוניו את אזנו במרצע וכי מה נשתנה אוזן יתר לרצוע מכל איבריו לפי ששמעה מהר סיני (ויקרא כ"ה:נ"ה) כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם ופרק ממנו עול שמים והמליך עליו עול ב"ו לפיכך אמר הכתוב תבוא אוזן ותרצע שלא שמרה את מה ששמעה ד"א הוא לא רצה להשתעבד לקוניו יבא וישתעבד לבנותיו ואומר (דברים כ"ז:ה') מזבח אבנים לא תניף עליהן ברזל וכי מה ראה הכתוב לפסול את הברזל יתר מכל מיני מתכות מפני שהחרב נעשה ממנו והחרב סימן פורענות והמזבח סימן כפרה מעבירים דבר שסימן פורענות מדבר שסימן כפרה והלא דברים קל וחומר ומה אבנים שאינן לא רואות ולא שומעות ולא מדברות על שמטילות כפרה בין ישראל לאביהם שבשמים אמר הכתוב לא תניף עליהן ברזל בני תורה שהן כפרה לעולם על אחת כמה וכמה שלא ליגע בהן אחד מכל המזיקין כולן הרי הוא אומר (שם) אבנים שלימות תבנה את מזבח ה' אלהיך

אבנים שמטילות שלום והלא דברים ק"ו ומה אבנים שאינן לא רואות ולא שומעות ולא מדברות על שמטילות שלום בין ישראל לאביהן שבשמים אמר המקום יהיו שלימים לפני בני תורה שהן שלום בעולם על אחת כמה וכמה שיהיו שלימים לפני המקום.

ג שבעה גנבין הן הראשון שבכולן גונב דעת הבריות והמסרב בחבירו לאורחו ואין בלבו לקרותו והמרבה לו בתקרובות ויודע בו שאינו מקבל והמפתח לו חביות שמכורות לחנוני והמעול במדות והמשקר במשקלות והמערב הנורה בתלתן ואת החומץ בשמן אע"פ שאמרו אין השמן מקבל דלים לפיכך מושחין בו את המלכים ולא עוד אלא שמעלין עליו שאילו היה יכול לגנוב דעת העליונה היה גונב שכל הגונב דעת הבריות נקרא גנב שנא' (שמואל ב ט"ו:ו') ויגנב אבשלום את לב אנשי ישראל מי גדול גונב או גנב הוי אומר גנב שיודע שגנב ושותק וכן מצינו כשהיו ישראל עומדין לפני הר סיני בקשו לגנוב דעת העליונה שנאמר (שמות כ"ד:ז') כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע כביכול גנב הוא להם תלמוד לומר (דברים ה':כ"ו) מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי וגו' א"ת שאין הכל גלוי לפניו והלא כבר נאמר (תהילים ע"ח:ל"ו-ל"ז) ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו ולבם לא נכון עמו ולא נאמנו בבריתו אעפ"כ (שם) והוא רחום יכפר עון וגו' ואומר (משלי כ"ו:כ"ג) כסף סיגים מצופה על חרש שפתים חלקים ולב רע. רבי מאיר אומר בוא וראה כמה חביבה מלאכה לפני מי שאמר והיה העולם שור מפני שבטלו ממלאכתו משלם חמשה שה מפני שאין לו מלאכה משלם ארבעה רבן יוחנן בן זכאי אומר בוא וראה כמה חס המקום על כבוד הבריות שור מפני שמהלך ברגליו משלם חמשה שה מפני שטועני משלם ארבעה למעלה מהן גנב את האסורין בהנייה שפטור מלשלם. את השטרות ואת הקרקעות ואת ההקדשות אין משלם אלא קרן את הבהמה ואת העופות ואת הכסות ואת הפירות ואת הכלים משלם תשלומי כפל אע"פ שאסור בהנאה יש לו היתר לאחר זמן. הגונב את השור טבחו ומכרו משלם חמשה שה משלם ארבעה שנא' (שמות כ"א:ל"ז) חמשה בקר ישלם תחת השור למעלה מהן הגונב את בן חורין שנידון עליו בנפשו רבי שמעון אומר הרי הוא אומר (משלי כ"ט:כ"ד) חולק עם גנב שונא נפשו וגו' משלו משל למה הדבר דומה לאחד שטוען ויצא מבית חבירו מצאו אחד ואמר לו מה זה פלוני אמר לו טול חלקך ואל תגיד לאחר זמן מצאו בעל גניבה אמר לו משביע אני עליך אם לא ראית אדם שטען כלים ויצא מתוך ביתי אמר לו שבועה שאיני יודע מה אתה סח על זה נאמר חולק עם גנב שונא נפשו אלה ישמע ולא יגיד אבל המתגנב מאחר חבר והולך ושונה פרקו אע"פ שנקרא גנב זוכה לעצמו שנא' (משלי ו':ל') לא יבוזו לגנב כי יגנוב וגו'. סוף שמתמנה פרנס על הצבור ומזכה את הרבים וזוכה

לעצמו ומשלם על מה שבידו שנאמר (שם) ונמצא ישלם וגו' ואין שבעתים אלא דברי תורה שנאמר (תהילים י״ב:ז׳) אמרות ה' אמרות טהורות וגו'.

ד גנב ונתן לאחר וטבח גנב ונתן לאחר ומכר גנב ונתן לאחר והחליף גנב והקדיש גנב ונתן במתנה גנב ונתן בהקפה גנב ופרע את חובו גנב ושלח סבלונות לבית חמיו משלם תשלומי ארבעה וחמשה. הגונב את הקיטעת ואת החיגרת ואת הסומא הגונב של שותפין משלם תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה. השותפין שגנבו משלמין תשלומי כפל ופטורים מתשלומי שלשה.

ה הגונב טרפה ומכרה משלם תשלומי ארבעה וחמשה כלאים ומכרו משלם תשלומי ארבעה וחמשה דברי רבי מאיר וחכ"א אין משלם אלא תשלומי כפל בלבד. רבי אליעזר אומר הכלאים מן הרחל ומן הגדי משלם תשלומי ארבעה וחמשה. מן הכוי משלם תשלומי כפל ופטור מתשלומי שלשה. הגונב פרה מעוברת וטבחה משלם תשלומי ארבעה וחמשה מעוברת וילדה ואח"כ טבח את עוברה משלם תשלומי כפל ופטור מתשלומי שלשה (הגונב פרה מעוברת וילדה ואח"כ טבחה שמינה והכחישה משלם תשלומי כפל ופטור מתשלומי ג') הגונב פרה מעוברת וילדה ואח"כ טבחה שמינה והכחישה משלם תשלומי כפל כשעת הגניבה ותשלומי ד' וה' כשעת טביחה ומכירה כחושה והשמינה משלם תשלומי כפל כשעת גניבה ותשלומי ד' וה' כשעת טביחה ומכירה. הגונב פרה וטבחה ומכרה שור הנסקל וטבחו עגלה ערופה וטבחה והטובח לעבודה זרה משלם תשלומי ארבעה וחמשה דברי רבי מאיר וחכמים אומרים עד שתהא זביחה מותרת באכילה ר' נחוניא בן הקנה אומר יום הכפורים הרי הוא כשבת לתשלומין.

ו מכרה חוץ מרגלה חוץ מקרנה וחוץ מגיזתה משלם תשלומי ארבעה וחמשה רבי שמעון בן אלעזר אומר חוץ מידה וחוץ מרגלה משלם תשלומי כפל חוץ מקרנה וחוץ מגיזתה משלם תשלומי ארבעה וחמשה ר' אומר חוץ מדבר שהנשמה תלויה בו משלם תשלומי ארבעה וחמשה חוץ מדבר שאין הנשמה תלויה בו משלם תשלומי כפל ואין משלם תשלומי ארבעה וחמשה.

ז גנב ברשות וטבח ומכר אם הגביה ונתן לפדיון בנו הרי זה חייב ואם לאו פטור נתן לפדיון בנו לבעל חובו ולאשה בכתובתה לא עשה כלום הגביה ונתנו לפדיון בנו ולבעל חובו ולאשה בכתובתה מה שעשה עשוי. היה עומד ברשות הרבים וטבח ומכר אין משלם אלא קרן.

ח הגונב תרומה ומעשר שני משלם תשלומי כפל את השטרות ואת הקרקעות ואת ההקדשות אחד קדשי קדשים ואחד קדשים קלים אין משלם אלא קרן רבי יוסי הגלילי אומר קדשים קלים כהדיוט ושאר כל הקדשים אין משלם אלא קרן. בן עזאי אומר בכור כהדיוט ושאר כל הקדשים אין משלם אלא קרן. אבא יוסי בן דוסאי אמר משם רבי יוסי בן הגלילי שלמים כהדיוט ושאר כל הקדשים אין משלם אלא קרן.

ט שנים מעידין בו שגנב ושנים מעידין בו שטבח ומכר נמצאו זוממין על טביחה ומכירה הוא משלם תשלומי כפל והן משלמין תשלומי שלשה נמצאו זוממין על הגניבה הוא פטור והן משלמין תשלומי כפל נמצאו זוממין על זה ועל זה חייבין ועל זה נאמר (דברים י״ט:י״ט) ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו. שנים מעידין בו שגנב והן מעידין בו שטבח ומכר נמצאו זוממין על הטביחה הוא משלם תשלומי כפל והן משלמין תשלומי שלשה אמר רבי יוסי בד"א בזמן שהן שתי עדיות אבל אינם אלא עדות אחת עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה נמצאו זוממים על טביחה ומכירה הוא פטור והן משלמין תשלומי כפל נמצאו זוממין על זה ועל זה חייבין על זה ועל זה נאמר ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו. תן לי שורי ואמר אין לי אלא מעות תן לי מעות ואמר אין לי אלא בהמה תן לי ג' ד' שורים ואמר אין לי אלא אחד אם היה יפה כדמי כולן שמין לו.

פרק ח

א הגונב נפש מאחיו מבני ישראל אחד גונב איש ואשה וגר ועבד משוחרר אחד איש ואשה וגר ועבד משוחרר שגנבו הרי אלו חייבין. מכר בין לאביו בין לאחיו בין לאחד מן הקרובים חייב גנבו ולא מכרו או שמכרו ועומד בשוק פטור הגונב את העבדים פטור שנים מעידין בו שגנב ושנים מעידין בו שמכר נמצאו זוממין על גניבה פטור והן פטורין נמצאו זוממין על מכירה הוא פטור והן פטורין על זה ועל זה נאמר (דברים י״ט:י״ט) ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו.

ב היכן שורי שגנבת אמר לו אתה מכרתו לי אתה נתתו לי במתנה אביך מכרו לי אביך נתנו לי במתנה והעדים מעידין בו שגנב וטבח ומכר משלם תשלומי ד' וה'. הודה עד שלא באו עדים אין משלם אלא קרן משבאו עדים משלם תשלומי ד' וה'. היכן שורי שגנבת ואמר לו תועה מצאתיו וטבחתיו והעדים מעידים בו שגנב וטבח מאליו בא אצלי וטבחתיו והעדים מעידין בו שגנב וטבח ומכר בשוק היה עומד וטבחתיו והעדים מעידין בו שגנב וטבח ומכר משלם תשלומי ד' וה' הודה בין משבאו עדים ובין עד שלא באו עדים אין משלם אלא קרן. היכן שור שהפקדתי אצלך ואמר לו איני יודע מה אתה סח או

שאמר לו שאבד והעדים מעידים בו שאכלו אין משלם אלא קרן הודה בין משבאו עדים ובין עד שלא באו עדים אין משלם אלא קרן. היכן שורי שגנבת ואמר לו אתה מכרתו לי אתה נתתו לי במתנה אביך מכר לי אביך נתנו לי במתנה משביעך אני ואמר אמן והעדים מעידין בו שגנב וטבחו ומכרו משלם תשלומי ד' וה' הודה לאחר שבועה או עד שלא באו עדים משלם קרן וחומש ואשם. משבאו עדים משלם תשלומי ד' וה' ואשם.

ג היכן שורי שגנבת ואמר תועה מצאתיו וטבחתיו משביעך ואמר אמן והעדים מעידים שגנב מאליו בא אצלי וטבחתיו בשוק היה עומד וטבחתיו משביעך אני ואמר אמן והעדים מעידים בו שגנב משלם תשלומי כפל ואשם הודה לאחר שבועה אם עד שלא באו עדים הודה משלם קרן וחומש ואשם ואם משבאו עדים הודה משלם תשלומי כפל ואשם. היכן שורי שהפקדתי אצלך אמר איני יודע מה אתה סח או שאמר לו אבד משביעך אני ואמר אמן והעדים מעידים בו שאכלו אין משלם אלא קרן הודה לאחר שבועה בין משבאו עדים ובין עד שלא באו עדים משלם קרן וחומש ואשם אמר לו נגנב משביעך אני ואמר אמן והעדים מעידים בו שגנבו משלם תשלומי כפל הודה לאחר שבועה עד שלא באו עדים משלם קרן וחומש ואשם אם משבאו עדים משלם תשלומי כפל ואשם וחומשו עולה לו מתוך כפלו דברי רבי יעקב וחכמים אומרים כל המשלם את הקרן משלם חומש ואשם וכל שאין משלם את הקרן אין משלם חומש ואשם ואין משלם תשלומי כפל ותשלומי ד' וה' מוסיף חומש ואשם זה אינו בא מכח בעלים אלא מכח שבועה.

ד אין פורשין נשבין ליונין אלא אם כן היה רחוק מן הישוב שלשים ריס במה דברים אמורים במדבר אבל בישוב אפי' מאה מיל הרי זה אסור אין מגדלין תרנגולין בירושלים מפני הקדשים ואם יש להן גנה או אשפה הרי זה מותר אע"פ שאמרו אין מגדלין בהמה דקה בארץ ישראל אבל מגדלין בכור בעל מום ל' יום ואם היה תם אפי' י' שנים ה"ז מותר ומה אני מקיים (דברים כ"ב:א') לא תראה את שור אחיך או שיו נדחים וגו' במדברות שביהודה במדברות שבספר נימאייק מפני מה אמרו אין מגדלין בהמה דקה בא"י מפני שמביאין בהמה דקה מחו"ל ואין מביאין בהמה גסה מחו"ל לארץ אע"פ שאמרו אין מגדלין בהמה דקה בא"י אבל מגדלין אותה קודם לרגל שלשים יום קודם למשתה בנו שלשים יום ולא שתהא יוצאה ורועה בשוק אלא שתהא קשורה לכרעי המטה שאלו את ר"ג מהו לגדל בהמה דקה בא"י אמר להן מקיימין את העגונה שלשים יום והטבח לוקח ומוכר ובלבד שלא ישייר את האחרונה שבהן יתר משלשים יום כל האשכלות שעמדו להן לישראל משמת משה ועד שעמד יוסי בן יועזר איש צרידה ויוסף בן יוחנן

איש ירושלים א"א ליתן בהן דופי משמת יוסי בן יועזר איש צרידה ויוסף בן יוחנן איש ירושלים ועד שמת יהודה בן בבא שהיו כל מעשיו לשם שמים אלא שגדל בהמה דקה כך היה פעם אחת חלה נכנס רופא אצלו א"ל אין לך רפואה אלא בחלב רותח לקח לו עז וקשרה בכרעי המטה והיה יונק ממנה חלב רותח שהיה גונח פעם אחת בקשו חכמים ליכנס אצלו אמרו היאך נכנס אצלו שלסטים עמו בבית וכשמת דקדקו חכמים במעשיו ולא מצאו בו עון אלא זה בלבד אף הוא אמר בשעת מיתה יודע אני שאין בידי עון אלא זה בלבד שעברתי על דברי חבירי אמר רבי ישמעאל שזורי מבעלי בתים היו בית אבא ומפני מה חרב מפני שדנו דיני ממונות באחד ושגדלו בהמה דקה אעפ"כ חורש היה לנו סמוך לעיר ושדה מפסקת בינו לעיר שבהמה נכנסת ויוצא דרך עליה רועה שעשה תשובה אין מחייבין אותו למכור כולן כאחד אלא מוכר והולך על יד על יד נפלו לו חזירים וכלבים בירושה אין מחייבין אותו למכור אותן כולן כאחד אלא מוכר והולך על יד על יד נדר ליקח לו בית וליקח לו שדה אין מחייבין אותו ליקח לו מיד אלא עד שימצא את ההגון לו. מעשה באשה אחת שהיצר לה בנה ואמרה קונם כל מי שישלח אלי איני מחזרתו וידעו בה שני בני אדם שאינן הגונין קפצו עליה ובא מעשה לפני חכמים ואמרו לא נתכוונה זו אלא עד שתמצא את ההגון לה.

ה כשם שאין מגדלין בהמה דקה כך אין מגדלין חיה דקה ר' שמעון בן אלעזר אומר מגדלין כלבים כופרים וחולדות הסניאין וחתולין והקופות דברים המנקין את הבית אע"פ שאמרו אין מגדלין כלבים ביישוב אבל מגדלין בעיירות הסמוכות לספר בימים קושרים אותן בשלשלאות של ברזל ומתירין אותן בלילות ר' אליעזר אומר המגדל כלבים כמגדל חזירין.

ו צד אדם יוני שובך מתוך שלו אימתי בזמן שהושיבן כתקנתן לא הושיבן כתקנתן אסור בהן ומותר בגדוליהן אבל צדין חיה ועוף מכל מקום ואין נמנעין בראשונה שהיו שבטים כתקנן אמרו אין אדם פורש חרמו ומעמיד ספינתו בתוך של חביריו אבל צדין בחכים ובמכמורים בכל מקום ואין נמנעין ובלבד שלא יפרוש את הקלע ויעמיד את הספינה. אין השבטים צדין דגים מימה של טבריה מפני שהוא של נפתלי ולא עוד אלא שנותנין לו מלא חבל של חרם לדרומו של ים שנאמר (דברים ל"ג:כ"ג) ים ודרום ירשה דברי ר' יוסי הגלילי רבי עקיבה אומר ים זה ימה של סוכני דרום זה ימה של טבריא ירשה זה ים הגדול ר' שמעון בן אלעזר אומר תלושין שבמדבר הרי הן של כל השבטים ומחוברין הרי הן של אותו השבט וכן היה ר"ש בן אלעזר אומר אין לך כל שבט ושבט שלא היה נוטל בהר ובשפלה ובנגב וכן לפניהם החתי והאמורי והכנעני והפריזי והחוי והיבוסי

ירדן שבארץ ישראל שנאמר (יהושוע יג) הירדן וגבול ואומר (במדבר ל"ד:ט"ו) ומעבר לירדן ירחו קדמה מזרחה ירדן שבירחו דברי ר"י ר"ש בן יוחאי אומר הרי הוא אומר (במדבר ל"ה:י') כי אתם עוברים את הירדן ארצה כנען כיון שאתם עוברים את הירדן הרי אתם בארץ כנען רבי אלעזר ברבי יוסי אומר תחומי ארץ ישראל שבכתובין נידונין כארץ ישראל.

פרק ט

א השור והבור והמבעה וההבער שומר חנם והשואל נושא שכר והשוכר נזק צער ורפוי ושבת ובשת חבל בו חמשה נותן לו חמשה אינו אלא ארבעה נותן לו ארבעה אינו אלא ג' נותן לו ג' אינו אלא שנים נותן לו שנים אינו אלא אחד נותן לו אחד בנזק כיצד הכהו וקטע ידו וקטע רגלו אין רואין אותו כאילו עושה סלע ביום וכאילו עושה <סלע> מנה ביום אלא רואין אותן כאילו חגר שומר קישואין וא"ת לקתה מדת הדין מדת הדין לא לקתה שכבר נותן לו דמי ידו ודמי רגלו אבל הכהו וצמתה ידו הכהו וצמתה רגלו רואין אותו כאילו עושה סלע ביום נותן לו סלע ביום מנה נותנין לו מנה ביום ונותנין לו כל נזקו ובכלן שמין ונותנין לו מיד לפיכך אם מתנונה והולך אפי' ה' שנים אין לו אלא מה שאמדוהו הבריא נותן לו מה שאמדוהו עד כמה נותן לו עד כדי שיבריא בן עזאי אומר נותן לו זכה מזון עלו בו צמחים מחמת המכה ונסתרה המכה חייב לרפאותו וחייב ליתן לו דמי שבתו שלא מחמת המכה או שעבר על דברי הרופא פטור ר"י אומר אפי' עלו בו צמחים מחמת המכה ונסתרה המכה חייב לרפאותו ופטור מליתן שבתו וחכ"א כל שחייב לרפאותו חייב ליתן לו שבתו וכל שפטור מלרפאותו פטור מליתן לו שבתו.

ב המכה את חברו ואמדוהו למיתה אומדין אותו לחיים לחיים אין אומדין אותו למיתה אמדוהו למיתה חייב מיתה ופטור מן הממון אמדוהו לממון חייב ממון ופטור מן המיתה אמדוהו למיתה והיקל ממה שהיו אומדים אותו לממון שנייה מאימתי נותן לו משעה שהכהו אמדוהו לחיים ומת משלם נזק צער ריפוי ושבת ובשת ליורשין אמדוהו למיתה והיקל ממה שהיה הכביד ואח"כ מת אומדים אותו אם מחמת מכה ראשונה מת הרי זה חייב ואם לאו הרי זה פטור ר' נחמיה אומר אפילו מת מחמת מכה ראשונה פטור ועוד זו דרש ר' נחמיה (שמות כ"א:י"ט) אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו ונקה המכה וכי עלתה על לב שיהא זה מהלך בשוק וזה נהרג על ידו אלא אפי' מת מחמת מכה ראשונה פטור.

ג החובל בבנו ובתו גדולים חייב בכל בעבדו ושפחתו העברים של אחרים מוציאין מידו ושל בתו נותנין לה מיד ושל בנו עושה לו בהן סגולה מיד בבניו ובנותיו קטנים של עצמו פטור מן הכל החובל בבתו קטנה נזקה שלה והשאר הרי זה פטור חבלו בה אחרים נזקה שלה והשאר עושה לה בהן סגולה ואם מתה אביה יורשה. החובל בבנו גדול חייב בכל בעבדו ושפחתו הכנענים חייב בכל ופטור מן השבת מפני ששבתו שלו חבל יתר מן הראוי להן הרי זה חייב האב המכה את בנו והרב הרודה את תלמידו וכולן שהכו ושהזיקו הרי אלו פטורין חבלו יתר מן הראוי להן הרי אלו חייבין שליח ב"ד שהכה ברשות ב"ד והזיק פטור אבל חבל יתר מן הראוי לו הרי זה חייב רופא אומן שריפא ברשות ב"ד והזיק פטור חבל יתר מן הראוי לו הרי זה חייב.

ד המבייש את חבירו ערום ה"ז חייב ואינו דומה מביישו ערום למביישו לבוש ביישו במרחץ ה"ז חייב ואינו דומה מביישו במרחץ למביישו בשוק ואינו דומה המתבייש מן היקר למתבייש מן הפגום ואינו דומה גדול המתבייש לקטן המתבייש החובל בחרש שוטה וקטן חייב בארבעה דברים ופטור מן הבושת מפני שאין להן בושת רבי אומר חרש יש לו בושת קטן אין לו בושת. החובל שוטה פעמים יש לו בושת ופעמים אין לו בושת סומא רבי יהודה אומר אין לו בושת וחכמים אומרים יש לו בושת.

ה החובל באשתו בין שחבל בה הוא בין שחבלו בה אחרים מוציאין מידו וילקח בהן קרקעות והוא אוכל פירות ר' יהודה בן בתירה אומר בושת שבסתר לה שני חלקים ולו אחד בושת שבגלוי לו שני חלקים ולה אחד שלו נותנין לו מיד ושלה ילקח בהן קרקע והוא אוכל פירות החובל בחייבי גליות ב"ד חייב בכל בחייבי מיתות ב"ד עד שלא נגמר דינו חייב משנגמר דינו פטור. היוצא ליהרג וחבל באחרים חייב חבלו בו אחרים פטורין ר' שמעון בן אלעזר אומר אף הוא שחבל באחרים פטור שאין מחזירין אותו לאמידת ב"ד מעתה הרודף אחר חבירו להרגו ונהפך הנרדף וחבל בו או שחבלו בו אחרים פטורין שנא' (במדבר ל"ה:ל"א) ולא תקחו כופר לנפש רוצח הרגו והרג את בהמתו כאחד וקטע את ידו כאחד הרגו וסימא את עינו כאחד פטור שנא' (שמות כ"א:כ"ב) ולא יהיה אסון ענוש יענש הא אם יש אסון אין נענש אבל הרג את בהמתו ואח"כ הרגו קיטע את ידו ואח"כ הרגו סימא את עינו ואח"כ הרגו חייב שנא' (שמות כ"ב:ב') דמים לו שלם שלם. זה הכלל כל שחלה עליו מיתה ותשלומין כאחד פטור מיתה ואח"כ תשלומין תשלומין ואח"כ מיתה הרי זה חייב.

ו החובל באביו ואמו ועשה בהן חבורה אפי' שוגג פטור מפני שנדון בנפשו הרובע והנרבע אפי' שוגג פטור מפני שנדון בגופו. הדליק גדיש של חבירו ביום הכפורים אפי'

שוגג פטור מפני שנדון בנפשו. הגונב כיסו של חבירו והוציאו בשבת הרי זה חייב שכבר נתחייב בגניבת הכיס עד שלא תבא שבת אם היה מגרר בו ויוצא פטור העושה מום במוקדשין אין משלם אלא חצי נזק.

ז הכה את האשה ויצאו ילדיה משלם נזק צער רפוי שבת ובשת לאשה וולדות לבעל שנא' (שמות כ"א:כ"ב) ונגפו אשה הרה מה תלמוד לומר הרה ולדות לבעל הריון. נתגרשה מזה ונשאת לזה נתגרשה מזה ונשאת לזה נתגרשה מזה ונשאת ולדות לבעל הריון היתה מעוברת מגר ועבד משוחרר ולדות של גר ועבד משוחרר לפיכך אם מת הרי זה זכה.

ח החובל בעבדו ושפחתו העברים בינו לבינן הרי אלו נשבעין ונוטלין. החובל בעבדו ושפחתו הכנענים בינו לבינן פטור מפני שהוא קנס המכה את עבדו מכרו לאחר ומת פטור שנאמר (שמות כ"א:כ') והכהו ומת תחת ידו עד שתהא מכתו ומיתתו ברשותו עבד שחבל בעצמו יוצא לחירות ונותן לרבו האשה שחבלה בבעלה אין מפסדת כתובתה כלום וכשם שאי אפשר לה למכור כתובתה והיא תחתיו כך אין מפסדת כתובתה והיא תחתיו.

ט עבד שאמר לרבו הפלת את שיני וסמית את עיני תן לי דמי עיני הרב אומר סמיתי את עיניך והפלתי את שינך טול דמי שינך עבד נשבע ונוטל המוכר את עבדו בין מתכוין לו ובין שאין מתכוין לו יצא בן חורין היה רשב"ג אומר במתכוין יוצא בן חורין ובשאין מתכוין לא יצא בן חורין. רבו רופא ואמר לו רפא את עיני זו וסימאה שיני זו ועקרה שיחק בו ויצא בן חורין רשב"ג אומר לא יצא בן חורין וכולן אם אמר לאחר לעשות לו כן לא יצא בן חורין. הכהו נגד עינו ואינו רואה נגד אזנו ואינו שומע לא יצא בן חורין שנאמר והכהו עד שיעשה בו מעשה על עינו ואינו רואה על אזנו ואינו שומע יצא בן חורין. הכהו על מוחו וירדו מים וחפו את עיניו ויצאו בנות מלך וסימא את עיניו יצא בן חורין. הכהו על עינו וכהתה על שינו ונדדה אם היה משתמש בהן לא יצא בן חורין ואם לאו יצא בן חורין. היתה עינו כהה וסימאה שינו נדודה ועקרה אם היה יכול לישתמש בהן לשעבר יצא בן חורין אם לאו לא יצא בן חורין.

י החובל בחבירו ומת יתנו היורשין מת הנחבל יתן ליורשיו. הנחבל בין שיש שם טענה ובין שאין שם טענה הרי זה נשבע ונוטל רבי יהודה היה קורא אותה הכחכח וכל זמן שהן חוככין זה את זה הרי אלו נשבעין ונוטלין. היה נשוך מקום שאין יכול לישוך את עצמו נוטל שלא בשבועה לאחר זמן זה אומר חבלת וזה אומר לא חבלתי הרי זו כאחת מכל הטענות.

יא החובל בחבירו אע"פ שלא בקש החובל מן הנחבל הנחבל צריך שיבקש עליו רחמים שנא' (בראשית כ':י"ז) ויתפלל אברהם אל האלהים וכן אתה מוצא בריעי איוב שנא' (איוב מ"ב:ח') ועתה קחו לכם שבעה פרים ושבעה אילים מה הוא אומר (שם) וה' שב את שבות איוב בהתפללו בעד רעהו וגו' ר' יהודה אומר משם ר"ג הרי הוא אומר (דברים י"ג:י"ח) ונתן לך רחמים ורחמך והרבך וגו' זה סימן יהא בידך כל זמן שאתה רחמן הרחמן מרחם עליך. הכהו באחר ידו בנייר ובפנקס בעורות שאין עבודין בטמוס של שטרות שבידו נותן ד' מאות זוז ולא מפני שמכה של צער אלא מפני שמכה של בזיון שנא' (תהילים ג':ח') קומה ה' הושיעני אלהי כי הכית את כל אויבי וגו' (מיכה ד':י"ד) בשבט על הלחי וגו' (ישעיהו נ':ו') גוי נתתי למכים וגו' וכשם שחייב על נזקי חבירו כן הוא חייב על נזקי עצמו הרק וטש בפניו כנגד חבירו ותלש בשערו מקרע את כסותו משבר את כליו מפזר את מעותיו בחמתו פטור מדיני אדם ודינו מסור לשמים שנא' (בראשית ט':ה') ואך את דמכם לנפשותיכם מיד נפשותיכם אדרוש רבי שמעון בן אלעזר אומר משם רבי חלפאי בן אגרא שאמר משם ר' יוחנן בן נורי מתלש בשערו מקרע את כסותו משבר את כליו מפזר את מעותיו בחמתו יהא בעיניך כעובד ע"ז שאילו אמר לו יצרו לך ועבוד עבודת כוכבים היה עובד שכך היא עבודתו של יצר הרע. האומר סמא את עיני שהזקתני קטע את ידי שהזקתני פטור אנסוהו עובדי כוכבים ונטלו ממונו בפניו פטור נטל ונתן להן ה"ז חייב.

פרק י

א הגוזל את הפרה ועברה אצלו ושינתה ושילשה אפי' ארבעה וחמשה פעמים וכן הגוזל את הרחל ונטענה אצלו וגזזה אפי' ארבעה וחמשה פעמים עז וחלבה אפי' ד' וה' פעמים משלם כשעת הגזלה רבי שמעון אומר רואין אותן כאילו הן שומות אצל אחרים גזל צמר ולבנו טווי ולבנו פשתן ונקהו אבנים ושיפן משלם כשעת הגזלה רבי שמעון בן אלעזר אומר כל דבר שהשביח הגזלן יד הגוזל על העליונה רצה משלם כשעת הגזילה רצה אומר לו הרי שלך לפניך.

ב גזל עבדים והזקינו אילנות והזקינו פירות והרקיבו בית ונתנגע מטבע ונפסל יין ונתגלה יין ונתנסך תרומה ונטמאת חמץ ועבר עליו הפסח בהמה ונעבדה בה עברה אומר לו הרי שלך לפניך. עבדים והזקינו ומכרן אילנות והזקינו וקצצן פירות והרקיבו ומכרן בית ונתנגע ונתצו מטבע ונישוף יין ונתגלה ושפכו יין ונתנסך ושפכו תרומה ונטמאת ושרפה חמץ ועבר עליו הפסח ושרפו בהמה ונעבדה בה עבירה ונסקלה משלם כשעת הגזילה

זה הכלל כל גזילה שהיא בעינה ולא שינה אותה מברייתה אומר לו הרי שלך לפניך ואם שינה אותה מברייתה משלם כשעת הגזילה והגנב לעולם משלם כשעת הגניבה הגוזל את המריש ובנאו בבירה בית שמאי אומרים יקעקע את הבירה ויטול את המריש ובית הלל אומרים מחשב כל מה שהיה שוה ונותן לבעליו מפני תקנות השבין.

ג היורד לחורבתו של חבירו ובנאה שלא ברשות וכשהוא יוצא אמר תן לי עצי ואבני אין שומעין לו רבן שמעון בן גמליאל אומר בית שמאי אומרים הרשות בידו ובית הלל אומרים אין שומעין לו. היורד לחורבתו של חברו ובנאה שלא ברשות שמין לו וידו על התחתונה. היורד ברשות שמין לו וידו על העליונה כיצד ידו על העליונה אם השבח יתר על הוצאה נותן לו את השבח ואם הוצאה יתרה על השבח נותן לו את ההוצאה.

ד נגר שקבע מסמר בשידה בתיבה ובמגדל ונשבר חייב לשלם מפני שהוא כנושא שכר נתן לחרש לעשות לו כסא ועשה לו ספסל ספסל ועשה לו כסא יד הבעלים על העליונה דברי רבי יהודה ר"מ אומר נותן לו דמי עציו מודה ר"מ לר' יהודה שאם נותן לחרש לעשות לו כסא נאה ועשה לו כעור ספסל נאה ועשה לו כעור שיד הבעלים על העליונה. והמוליך חטין לטחון ולא לתתן ועשאן מורסן וסובין קמח לנחתום ועשאו פת נפולין בשר לטבח והקדיחו חייב לשלם מפני שהוא כנושא שכר רשב"ג אומר נותן לו דמי בושתו ובושת אורחיו. המוסר בהמתו לטבח ונבלה אומן פטור הדיוט חייב ונושא שכר בין זה ובין זה חייב. המראה דינר לשולחני ונמצא רע חייב לשלם מפני שהוא כנושא שכר.

ה הגוזל את חבירו שוה פרוטה ונשבע לו יוליכנו אחריו אפי' למדי לא יתן לו לבנו ולא לשלוחו אבל נותן הוא לשליח ב"ד ואם מת מחזיר ליורשיו ר' שמעון בן אלעזר אומר בשליח ב"ד שעשה נגזל ולא שליח ב"ד שעשה גוזל לפיכך אם שלח הלה ונטלה הרי זה זכה אמר רבי אלעזר ברבי צדוק בד"א בזמן שהיתה הקרן מרובה על הוצאה אבל אם היתה הוצאה מרובה על הקרן הרי זה משלם קרן וחומש בב"ד ומביא אשם על השבועה.

ו פרוטה בקרן מעכב חצי פרוטה אין מעכב חומש כולו אין מעכב מי שזקף החומש הרי הוא כחומש לכל דבר. הגוזל את חבירו ונשבע לו הרי זה משלם קרן וחומש ומביא אשם מת הנגזל משלם הגוזל ליורשי הנגזל קרן וחומש ומביא אשם מת הגוזל יורשי הגוזל משלמין לנגזל קרן ופטורין מן החומש ומן האשם. מתו הגוזל והנגזל יורשי הגוזל משלמין ליורשי הנגזל קרן ופטורין מן החומש ומן האשם.

ז ראה גזילתו של חבירו בתוך ביתו ואבדתו של חבירו בתוך ביתו ואמר איני יודע ונעלמו ממנו בשעה שנשבע פטור שנאמר (ויקרא ה׳:כ״ב) ונשבע על שקר וגו'. אמר לבניו גזילה

זו של פלוני היא אבידה זו של פלוני היא בזמן שנשבעין על דעת אביהן חייבין על דעת עצמן פטורין.

ח הגוזל את הרבים חייב להחזיר לרבים חומר גזל הרבים מגזל היחיד שהגוזל את היחיד יכול לפייסו ולהחזיר לו גזילו הגוזל את הרבים אין יכול לפייסן ולהחזיר להן גזילן. הגוזל את הנכרי חייב להחזיר לנכרי חמור גזל הנכרי מגזל ישראל מפני חילול השם. הגוזל את הנכרי ונשבע לו ומת אינו מתכפר לו מפני חילול השם.

ט דרש רבי יוסי הגלילי בגוזל את הגר והיה עולה לירושלים ומעותיו ואשמו בידו ומצאו וזקפו עליו במלוה הביא את אשמו ואח"כ מת הגר יצא לא הספיק להביא את אשמו עד שמת הגר הרי זה צריך להביא אשם והמעות זכה בהן וחכמים אומרים לא עשה כלום עד שיתנם לו ויחזור ליטלם ממנו. דרש ר' עקיבה כשבא מזפרן בגזל את הגר ונשבע לו והיה עולה לירושלים ומעותיו ואשמו בידו ומת בדרך הכסף ינתן לבניו ואשם ירעה עד שיסתאב וימכר ויפלו דמיו לנדבה שנא' (במדבר ה':ח') מלבד איל הכפורים אשר יכפר בו עליו מי שצריך כפרה יצא זה שאין צריך כפרה נתן את הכסף לאנשי משמר ומת אין היורשין יכולין להוציא מידם שנא' (שם) איש אשר יתן לכהן לו יהיה נתן הכסף ליהויריב ואשם לידעיה יחזיר הכסף אחר האשם דברי רבי יהודה וחכ"א אשם אחר הכסף אמר רבי אם כדברי רבי יהודה יקריבו בני יהויריב את האשם לא נתכפר לו אלא אם כן קיים אשם יחזיר הכסף מבני ידעיה אצל בני יהויריב ויקריבו בני יהויריב את האשם ויתכפר לו עבר משמרו של יהויריב יחזיר האשם מבני יהויריב אצל בני ידעיה ויקריבו בני ידעיה את האשם ויתכפר לו הביא אשמו ולא הביא גזלו לא יהא ממרס בדמו עד שיביא גזילו אלא תעובר צורתו ויצא לבית השריפה הביא אשמו ולא הביא מעילתו לא יהא ממרס בדמו עד שיביא מעילתו אלא תעובר צורתו ויצא לבית השריפה. מצורע שהביא חטאתו קודם לאשמו לא יהא ממרס בדמו עד שיביא אשמו אלא תעובר צורתו ותצא לבית השריפה.

י גזל והחליף גזל והקדיש גזל ונתן במתנה גזל ונתן בהקפה גזל ופרע את חובו גזל ושלח סבלונות לבית חמיו הרי זה חייב והמקבל ממנו הרי זה פטור. הגוזל ומאכיל לבנו ובתו הקטנים לעבדו ושפחתו הכנענים פטורין מלשלם הניח להן אביהן דבר שיש בו אחריות חייבין לשלם לבנו ובתו הגדולים לעבדו ושפחתו העברים חייבין לשלם ואם אמרו גדולים אין אנו יודעים מה חשבון עשה עמכם אבא פטורין מלשלם.

יא אין פורטין לא מתיבת המוכסין ולא מכיס של גביין ואין נוטלים מהן צדקה אבל פורט הוא לו דינר ומחזיר לו את השאר נתחלפו לו כלים בבית האומן אינו רשאי להשתמש

בהן וילך הלה ויבקש את כליו. בבית האבל ובבית המשתה רשאי להשתמש בהם וילך הלה מיד ויבקש את כליו.

יב גנב שנטל מזה ונתן לזה מה שנטל נטל ומה שנתן נתן שטף נהר עצים ואבנים וקורות מזה ונתן לזה אם נתייאשו הבעלים הרי אלו שלהם אם היו הבעלים מרדפין אחריהן או שהיו במקום אחר הרי אלו של בעלים.

יג שפך זה את יינו והציל דבשו של חבירו נותן לו שכרו דמי השב אבדה ואם אמר לו ע"מ שאטול דמי שלי מתוך שלך חייב ליתן לו. פרק זה את עציו והציל פשתנו נותן לו שכרו דמי השב אבדו ואם אמר ע"מ שאטול דמי שלי מתוך שלך חייב ליתן לו רבי יוחנן בן ברוקה אומר תנאי ב"ד הוא שיהא זה שופך את יינו ומציל דבשו של חבירו ונוטל דמי יינו מתוך דבשו של חבירו ושיהא זה מפרק עצו ומציל פשתנו של חבירו ונוטל דמי עצו מתוך פשתנו של חבירו. מאימתי זוכה אדם בנחיל של דבורים משתכנס לקרפיפו הרי שירד נחילו לתוך גנתו של חבירו ושל בעל הגינה מניחו להכנס שלא לשבר את ירקו הרי זה יורד על כורחו ומציל נחילו ואם הזיק משלם מה שהזיק רבי ישמעאל בר' יוחנן בן ברוקה אומר תנאי ב"ד הוא שיהא זה קוצץ את הסוכה ומציל נחילו ונוטל דמים שע"מ כן הנחיל לישראל את הארץ. שנים שהיו באין במדבר ביד זה חבית של מים וביד זה חבית של דבש נסדקה חבית של מים תנאי ב"ד הוא שיהיה זה שופך את דבשו ומציל מימיו של חבירו וכשיגיע ליישוב נותן לו דמי דבשו שהמים מחיה במדבר ואין הדבש מחיה במדבר. פועל ועני שעלו באילן ושברו את הסוכה אם עלו במקום שדרך בני אדם רגילין לעלות בו פטורין ואם לאו חייבין. הגוזל את השדה ונטלה אנס יאמר לו הרי שלך לפניך.

יד הגוזל את חבירו או שלוה הימנו או שהפקיד לו ביישוב לא יחזיר לו במדבר אבל מחזיר לו בשיירה. והאבדה חוזרת לבעלים בכל מקום. מי שבא בדרך והיה בידו מעות וראה אנס בא כנגדו ואמר לו בא טול את אלו שאני חייב לך אם קיבל עליו פטור ואם לאו חייב. משכן לו בית משכן לו שדה וראה דליקה ממשמשת ובאה בתוך שלו אמר לו בוא והציל את שאני חייב לך אם קיבל עליו פטור ואם לאו חייב.

טו הגונב טלה מן הדיר והחזירו ואחר כך נגנב כל הדיר כולו אם הודיעו בו לבעלים פטור ואם לאו חייב. הגונב חבית מן המרתף והחזירה למרתף ואח"כ נגנב כל המרתף כולו אם הודיעו בו לבעלים פטור ואם לאו חייב הטה את החבית ונטל ממנה רביעית ונשברה אינו משלם אלא רביעית הגביהה ונטל ממנה רביעית ונשברה או שהחמיצה משלם את הכל הגונב סלע מן הכיס והחזירה לכיס ואח"כ נגנב כל הכיס כולו אם הודיע

בה לבעלים פטור ואם לאו חייב אמר רבי יהודה בד"א בזמן שהחזירה לצרורתה אבל נטלה מן הכיס והחזירה לצרור מצרור והחזירה לכיס הרי זה חייב. הגונב כיסו של חבירו והחזירו לו כשהוא ישן וניער והרי כיס בידו אם מכיר את שלו פטור ואם לאו חייב. הגונב סלע מחבירו בלא יודע והבליעה לו בחשבון יצא. לא תגנבו ע"מ למיקט לא תגנבו על מנת לשלם תשלומי כפל ותשלומי ד' וה'.

טז בן בג בג אומר לא יגנוב אדם את שלו מבית אחרים שמא יראה כגנב וכן היה בן בג בג אומר לא יגנוב אדם את שלו מבית הגנב שמא אף הוא יראה כגנב אלא משבר את שניו ומוציא את טליתו מידו. גנבים שנכנסו במחתרת ועשו תשובה כולן חייבין להחזיר עשה אחד מהן תשובה אין חייב לשלם אלא על חלקו בלבד. אם היה מוציא ונותן לפניהם חייב לשלם על הכל. טול דמי פרתך טול דמי טליתך אין שומעין לו באמת נגנבו או אבדו נותן לו דמיהן.

פרק יא

א אין מקבלין פקדונות לא מן הנשים ולא מן העבדים ולא מן הקטנים קבלו מן האשה יחזיר לאשה מתה יחזיר לבעלה קבל מן העבד יחזיר לעבד מת יחזיר לרבו קבל מן הקטן עושה לו בהן סגולה מת יחזיר לאביו וכולן אם אמרו בשעת מיתה ינתן לפלוני שהן שלו יעשה מפורש כפירושו הבן שנושא ונותן משל אביו וכן העבד שנושא ונותן משל רבו הרי הן של אב הרי הן של רבו אם אמרו בשעת מיתה ינתנו לפלוני שהן שלו יעשה מפורש כפירושו.

ב האומר תנו מאתים דינר לבית הכנסת תנו ספר תורה לבית הכנסת ינתנו לבית הכנסת הרגיל בו ואם היו שנים והיה רגיל בשתיהן ינתנו לשתיהן האומר תנו מאתים דינר לעניים ינתנו לעניי אותה העיר ר' אחא אומר לעניי כל ישראל האומר תנו שדה פלונית לעניים לקט שכחה ופאה לעניי אותה העיר לעניי עיר פלונית לקט שכחה ופאה לעניי עיר אחרת הבן שהיה אוכל משל אביו ובן שהיה אוכל משל רבו קוצץ ונותן פרוסה לבנו ולבתו ולעבדו של אוהבו ואינו חושש משום גזלו של בעל הבית שכך נהגו.

ג לוקחין מן הנשים כלי צמר ביהודה ואין לוקחין פירות יינות שמנים וסלתות לא מן הנשים לא מן העבדים ולא מן הקטנים אבא שאול אומר לוקחין מן האשה בחמשה דינרין כדי שתקח בהן כפה לראשה גבאי צדקה נוטלין מהן דבר מועט בצדקה אבל לא דבר מרובה.

ד אין לוקחין לא שמן במועט ולא זיתים במועטין אבל לוקחין מהן שמן במדה וזיתים במדה רבן שמעון בן גמליאל אומר לוקחין מן הנשים זיתים בגליל העליון שפעמים שאדם בוש להיות יושב על פתח חנותו ונותן לאשתו ומוכרה. הבן שמוכר בשוק וכן העבד שמוכר בשוק מותר ליקח מהן וכולן שאמרו להטמין אסור. שומר פירות יושב ומוכר וסלו לפניו יושב ושוקל ותורטני לפניו מותר ליקח מהן וכולן שאמרו להטמין אסור אין לוקחין מן הרועין לא עזין ולא גיזין ולא תלושין של צמר אבל לוקחין מהן תפורים שהתפורים שלהן ולוקחין מהן חלב וגבינה במדבר אבל לא ביישוב. בכל מקום לוקחין מהן ד' וה' צאן ד' וה' גיזין אבל לא שתי צאן ולא שתי גיזין רבי יהודה אומר לוקחין מהן בייתיות ואין לוקחין מהן מדבריות כללו של דבר כל שגונב הרועה ואין בעל הבית יודע בו אסור ליקח ממנו וכל שאי אפשר לו אלא אם כן בעל הבית יודע בו מותר ליקח אותו. אין שוכרין בהמה מן הרועין ולא כלים מן בעלי אומניות אין שואלין בהמה מן הרועין ולא כלים מן בעלי אומניות הן עצמן מותרין להשתמש בהן וכלים הנמכרים לשם חדשים אסור להשתמש בהן.

ה אין לוקחין מן הגרדי לא קוצין ולא עירין ולא סנקאנין ולא שירי פקעיות אבל לוקחין ממנו בגד מנומר שתי טווי וארוג אין לוקחין מן הצבע לא אותות ולא דוגמאות ולא תלושין של צמר אבל לוקחין הימנו צמר צבוע טווי שתי וערב אין לוקחין מן הסורק מפני שאינן שלו מקום שנהגו להיות שלו הרי אלו שלו בכל מקום לוקחין ממנו כר מלא מוכין וכסת מלאה מספחות ולוקחין מן הכובס מוכין מפני שהן שלו ולא יסרק את הבגד לשתיו אלא לערבו. ולא יהא נותן בבגד יתר מג' חוטין ושני חוטין העליונין הרי אלו שלו אם היה שחור על גבי לבן נוטל את הכל והן שלו ישעיה איש טיראה היה נוהג בחסידות ונוטל את הכל אם עתיד להשוותו אפילו מותר משויהו לארכו ואין משויהו לרחבו מה שחרש מוציא במעצד והנפסק במגרה הרי אלו של בעל הבית מתחת המקדח ומתחת הרהיטני ונגרר במגירה הרי אלו שלו. הנותן עורות לעבד. הקצוצין והתלושין הרי אלו של בעל הבית והיוצא עם שטף המים הרי אלו שלו. החייט ששייר מן החוט פחות ממלא מחט ומטלית פחותה משלש על שלש והנותן עורות לעבדן כולן אצל בעל הבית הרי אלו של בעל הבית. מסתתי אבנים מפסקי גפנים מנקפי הגין מנכשי זרעים בזמן שבעל הבית מקפיד עליהן אסורים משום גזל אין בעל הבית מקפיד עליהן מותרין משום גזל השוכר את הפועל לנקף עמו בהגין ולזמר עמו במזמרות מקום שנהגו להיות שלו הרי אלו שלו של בעה"ב הרי אלו של בעל הבית ואין משנין ממנהג המדינה.